

YOSHLARNI TARBIYALASH VA ULARNING KASB - HUNAR TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK - PSIXOLOGIK ASOSLARI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15009308>

Uktamova Umida Sunatullayevna

JDPU

Annotatsiya

Maqolada yoshlarni tarbiyalash va ularning kasb-hunarga tayyorgarligini to'g'ri yo'lga qo'yish va uning mazmun mohiyati, yoshlarni tarbiyalash ularni kasb - hunarga rivojlantirish hamda shakllantirish mobaynida pedagogik-psixologik tushunchasini ochib berish, yoshlarga sog'lom psixologik muhit yaratishi masalalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar

pedagogik, psixologik, kasbiy faoliyat, kasbga yo'naltirish, psixofizik, pedagogik tizim

Tez ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ro'y berayotgan zamonaviy jamiyatda shaxsdan mutlaqo yangi kasbiy fazilatlarni talab qiluvchi yangi kasblar paydo bo'lmoqda, kasbiy yo'naltirish va o'quvchilar kasb - hunar tayyorgarlik tizimida yangi vazifalar turibdi. Kasbiy rivojlanish jarayoniga turli omillar ta'sir ko'rsatadi: ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-psixologik, psixologik, psixofizik.

Buning natijasida o'quvchilar shaxsni kelajakdagi kasbiy faoliyatida shaxsning o'zini namoyon qilishiga hissa qo'shadigan shaxsiy fazilatlarni, bilimlarni, motivatsion munosabatlarni rivojlantiradilar.

Maktabdan tashqari ta'limda shakllantiriladigan o'quvchilar kasb - hunar tayyorgarligi yoshlarni kasbga yo'naltirish va kasbiy o'zini o'zi anglash bilan bog'liq muammolarni hal qilishga qaratilgan bo'lib, maktabda olgan bilim darajasi ularni kasb egallash o'rtasidagi tafovutlarni yo'qotishga qodirdir, bu albatta kasbga moslashish davriga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, har qanday tizim singari, o'quvchilar kasb - hunar tayyorgarlik tizimini qo'shimcha ravishda bir-biri bilan o'zaro bog'langan tarkibiy qismlar-quyi tizim sifatida tizimli tahlilga asoslangan tizimli yondashuv yordamida o'rganish kerakdir. So'nggi vaqtlarda tizimli yondashuv, pedagogikka fanda tizimli g'oyalarni rivojlantirishga katta e'tibor bermoqda. Shunday qilib, B.S.Gershunskiy "pedagogik tizim" atamasini ta'lim tizimi va pedagogik boshqaruv tizimi kabi pedagogik obyektlardan tashkil

topgan tizim deb atashni taklif qiladi. S.M. Chistyakova kasb-hunar ta'limi, kasb biografiyasi, kasbiy maslahat, kasbiy tanlash, kasbga yo'naltirish tizimida kasbiy moslashuvga bag'ishlangan. Kasbiy rahbarlik, uning fikricha, bu o'quvchilarni erkin va ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash tizimi. M.M.Zaxarov, V.D.Simonenko kasb-hunarga yo'naltirishni quyidagi tarkibiy qismlardan tarkib topgan tizim sifatida ko'rib chiqadi: kasbiy ta'lim, kasbiy faollashtirish, professional psixodiagnostika, professional maslahat, professional tanlov, kasbiy moslashuv. A.D.Sazonov quyidagi tarkibiy qismlarni ajratib turadi: kasbiy ta'lim, kasbiy diagnostika, professional maslahat, professional tanlov (tanlash), professional moslashuv. Shu bilan birga, kasbga yo'naltirish - bu ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik, pedagogik va tibbiy tadbirlar tizimidir, uning maqsadi yoshlarga kasbiy o'z taqdirini belgilashda yordam berishdir. E.M.Pavlyutenkov kasbga yo'naltirish tizimining quyidagi tarkibiy qismlarini aniqlaydi: kasbiy ma'lumotlarning quyi tizimi (maqsadi o'quvlarni asosiy kasblar bilan tanishtirish), kasbiy faollikning quyi tizimi (o'quvchilarni qiziqishlari, moyilligi, hayoti va ish tajribasini to'plashga qodir bo'lgan rag'batlantirish) va kasbiy konsultatsiyaning quyi tizimi. Kasbiy rahbarlikni shaxsning ongli kasbiy o'zini o'zi belgilashga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi sifatida ko'rib chiqadilar, uning maqsadi kasbiy faoliyatda shaxsning o'zini to'la-to'kis amalga oshirishdir. Shunday qilib, umuman olganda, kasbga yo'naltirish ishining tuzilishi to'g'risida yagona fikr yo'q degan xulosaga kelishimiz mumkin. Bundan tashqari, loyihaga yo'naltirilgan tashkilot sifatida maktabdan tashqari ta'lim tizimi global maqsadga ega - individual salohiyatni rivojlantirish, uni kasbiy ta'limga tayyorlash. Tizimning shaxsiy maqsadlari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin:

Barkamol avlod o'quvchilar maktablarida o'quvchilarini kasb - hunarga tayyorlash	O'quvchilarning kasbiy yo'nalishi	Maktab o'quvchilari uchun kasbiy yo'nalishga tayyorlash

Kasb-hunar ta'limi tizimida kadrlar tayyorlash sifatini monitoring qilish. Maktabdan tashqari ta'lim tizimining maqsadlari va ahamiyatliliigi ularni tizimli tahlil asosida ko'rib chiqishga asos beradi. Tizimli yondashuv nuqtayi nazaridan zamonaviy ta'lim berishda o'quvchilar kasb - hunar tayyorgarlik tizimini bir qator quyi tizimlarni o'z ichiga olgan yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish mumkin. Xususan, o'quvchilar kasb - hunarga tayyorgarlikning asosiy tarkibiy qismlari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin: kasbga yo'naltirish tizimi va kasb - hunarga tayyorgarlik tizimi. Ushbu quyi tizimlar funksional ravishda o'zaro

bog'liq, o'zaro ta'sir qiladi va umumiy maqsad bilan birlashadi. O'z navbatida, ushbu quyi tizimlarning har biri o'zaro bog'liq va o'zaro bog'liq bo'lgan quyi tizimlardan iborat bo'lgan o'z tuzilishiga ega.

1. Kasbiy yo'naltirish tizimi quyidagi quyi tizimlarni o'z ichiga oladi:

- kasbiy ma'lumotlar tizimi;
- kasbiy konsultatsiya tizimi;
- kasbiy tanlov tizimi.

2. Ixtisoslashtirilgan o'qitish tizimi. Maktabdan tashqari ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarning qobiliyatlari va moyilliklariga qarab amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish, ularning bilim darajasi va kasbiy talablar o'rtasidagi qarama-qarshiliklarni bartaraf etishdir. Maktabdan tashqari ta'lim tizimida quyidagi bosqichlar amalga oshiriladi:

1. Tashxisli

2. Tashkiliy

3. Ta'limiy

4. Nazorat

Kasb - hunarga tayyorgarlikni amalga oshirishda quyidagi tamoyillar amalga oshiriladi:

- kompetensiyaga asoslangan yondashuv;
- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim;
- g'oyalar tamoyili (o'quvchilarni tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari, qobiliyatlari bo'yicha ajratish), kasb - hunarga tayyorlash tarkibidagi moslashuvchanlik tamoyili va boshqalar.

Asosiy, ixtisoslashgan va ixtisoslashtirilgan fanlarni to'ldiruvchi vositalarni tanlash alohida o'rin tutadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, zamonaviy kasb - hunarga bo'lgan tayyorgarlikni tashkil etishga tizimli yondoshish ixtisoslashtirilgan ta'lim kontsepsiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirishga va moyilligi, qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olgan holda yoshlarning kasb - hunarga tayyorgarligini yaratishga imkon beradi, ularning hayoti va yo'nalishini mustaqil ravishda belgilash, ongli bo'lishga tayyorlikni shakllantirishga imkon beradi. Kelajak kasbini tanlash va o'zlashtirish ijodiy tadqiqotchilik faoliyati muhim ahamiyatga ega bo'lib, psixologik muhim xususiyatlarini ko'rsatish lozim bo'ladi.

Zamonaviy texnologiyalar bizning kundalik hayotimizga shu qadar tez kirib keladiki, o'quvchilarimiz kompyuter yoki boshqa biron bir kompyuter o'yinchoqlari bilan shug'ullanishlari qiyin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilganmajlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar -Toshkent, O'zbekiston, 2017. 104-b.
2. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi.. T.:O'zbekiston, 1999. -29 b. Movlonova R, To'rayeva R, Xoliqberdiyev K. Pedagogika.-T.:O'qituvchi, 2002,-384b,63.
- 3.Ochilov M. Yangi pedagogic texnologiyalar. O'quv qo'llanma. Qarshi.:Nasaf,200-80b
3. Boltayeva Sh. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish.//Pedagogika nazariyasi va tarixining ayrim dolzarb muammolari.